

JÜRI KUUSKEMAA: Vanalinnas peaks elama tuhandeid inimesi rohkem ja hoolimatutelt omanikelt tuleks majad ära võtta

“Paraku asub Tallinn sellises kohas, et tal on nagu rikkal ja ilusal pruudil olnud läbi aegade palju vägivaldseid kosilasi. See on toonud kaasa väga palju sõdasid ja hädasid,” räägib kunstiajaloolane Jüri Kuuskemaa, keda paljud teavad muuhulgas ka tema keskaegse soengu ja riietuse järgi. “Kord kahtlustasid umbes kahekümneaastased noored vanalinnas, et ma olen kummitus!”

Kuuskemaa on kahtlemata üks parimaid vana Tallinna tundjaid, kes teinud ekskursioone paljudele tähtsatele riigi külalistelegi. Hiljuti tähistas ta oma 80. sünnipäeva, kuid ei kavatsegi veel baretti ja keepi varna visata. Sest nii palju on veel teha. Kuidas te end ümmarguse numbriga vanuses tunnete? Ma ei tunne end üldse väga vanana. Mul on säilinud suur uudishimu ümbritseva maailma vastu, ikka veel hea mälu ning ka suhteliselt hea tervis. Mul hea ja toetav perekond. Kõige selle tõttu olen säilitanud positiivse hoiaku ja kõbususe.

Jaksan teha Kuku raados iga nädal Memoria saadet ja teles ka igal pühapäeval Heeroldi jutte. Lisaks olen linnavalitsuse nõunik. Selle kõigega saan hakkama.

Teie lemmikaeg on keskaeg. Kuidas sobitute tänapäeva? Kas näiteks soovite siiski natuke rahulikumalt elada, kui ümbritsev kiirustav maailm?

Minu lemmiktervitus ligimestele on: muinsustervitus! Teatud mõttes on minust endast muinsus saanud, ikkagi 80 aastat täis. (Naerab.)

Eelmised juubelid sain üsna ohtralt tähistatud. Eriti 75. Aga selle 80. eel oli juhtum, et vikatimees koputas esimest korda tõsiselt. Aasta tagasi ma sain Lissabonis infarkti. Mind remonditi väga hästi, olen sellest hästi taastunud. Aga pärast seda on mul ikkagi teatud pelgus, et kaduvik võib olla lähedal, võibolla umbes nii, nagu sa käid mööda äsja jäätunud järve. Vaat see jää võib su jalge alt murduda ja hetk ning sa oled läinud.

Nii, et see muudab elu nautimise iga hetk ja iga päev säravamaks kui oli enne. Ja samal ajal on mul illusioon, et millal see vikatimees ikka nii väga tahab mind koristada. Pealegi ma

pealinn.ee

Tallinna Linnateater
Estonia teater
Teater

olen olnud Surmatantsu kommenteerides nii Kadrioru lossis kui Nigulistest surma kiitnud, et ta on väga vajalik nähtus. Selle tõttu ei kiirusta ta vist ka minu ära koristamisega, peab mind vist heaks propagandistiks.

Kuidas elada nii pikalt täisväärtuslikku elu? Mis on teie nipid? Mul on elutee valikuga vedanud. Ja mul on vedanud ka naisevõtuga.

Eks ma olen olnud 45 aastat muuseumirott. Ja nagu nõukogude ajal tuvastati, et kultuuritöötajad, kes saavad vähe palka, kuid töötavad huvitavates kohtades, nagu raamatukogud, muuseumid, arhiivid, püsivad ikka positiivsena. Eriti võrreldes nendega, kes veedavad päevi tööpingi taga või siis peavad mingisuguste paberite taga konutama ja ei tunne ennast seejuures hästi. Mul on elutee valikuga vedanud. Ja mul on vedanud ka naisevõtuga. Mul on tark ja toetav naine. Tal on väga hea maitse ja ta oskab mulle alati soovitada, mida millisel puhul selga panna ja mida mitte, mis värve kokku panna jne. Meil saab 46 aastat abiellumisest, meil on neli last, kuus lapselast ja seoses nendega on ka oma rõõmud. Nad hoiavad vanemaid ja vanavanemaid virgana. Ja pealegi ma olen täheldanud, et tänapäeval, mil on elukestev õpe, siis lapselapsed aitavad selles väga tõhusalt kaasa. Eriti just diplomaatia õppimisel. Sest kujutad ette, kui üks lapselaps ütleb: ma ei soovi või ma ei taha, või: ma tahan seda! Eks siis proovi nendega niimoodi suhelda, et sinu tahe peale jääb või ei teki konflikti. Mõnikord pead taipama ka, et tuleb alistuda lapselapse tahtele. Ja nii on see suhtlus ka kogu meie ümbritseva maailmaga rajatud samadele alustele – kuidas me suudame suhelda ligimestega.

Teil on tihti seljas heeroldi kostüüm ja kannate ka keskaegset soengut. Kui palju see on tänavail elevust tekitanud?

Jah, on ikka küsitud, et kes ma niisugune olen. Mõiste heerold on paljude jaoks juba minevikku vajunud.

Kord istusin raekoja kaaristus, kus ma Kolmandat Draakonit külastades mõnigi kord häid pirukat ja kohvi naudin. Tuli üks väike, umbes viieaastane tüdruk, brünett idamaine kaunitar. Jäi mind nähes seisma, ajas silmad suureks ja siis teatas vene keeli, et sa näed välja nagu kuningas, kas ma tohin sind silitada. Siis me vestlesime natukene ja kui ta lahkus, kinkis mulle oma aarde – paberi sees oleva kommi. See on olnud minu heeroldi rolli üks säravamaid hetki.

Ja meenub veel, kuidas tulin hilja õhtul pärast esinemist vist Olde Hansast mööda Vanaturu kaela. Mulle tuli vastu kolm noort inimest, nii kahekümneaastased. Kaks poissi ja üks tüdruk. Nad jäid seisma ja vaatasid mind punnis silmi. Üks küsis ilmselt ehmunult, natuke väriseva häälega: ke-kes sa ni-niisugne oled? Mina ütlesin siis talle rahulikult ja sõbralikult, et olen Tallinna heerold aastast 1530, kes on ennast elama unustanud. Ta ütles: a-a-ahsooo. Siis nad küsisid, kas nad mu kätt suruda võivad. Ja kui tundsid, et minu käsi pole mitte külm udu, millest nende käsi läbi käib, vaid ikkagi asine ja soe, siis nad rahunesid ja me läksime sõbralikult lahku. Aga oli kahtlus, et ma olen kummitus. Rääkimata sellest, et tekivad igasugused kontaktid ja vestlused, kui küsitakse pildi tegemist. Mõnikord on see olnud päris väsitav. Tüütu on lasta endast kogu aeg pilti teha, aga siin käib inimesi lisaks Euroopale ka Jaapanist ja Ameerikast. Neid on ka Aafrika riikidest, Austraaliast ja kõikidelt kontinentidelt. See on muidugi auks Tallinna heeroldi kostüümile. Minu osa selles on ju ainult viis protsenti, eks ole.

Kust teie legendaarne kostüüm pärineb?

1999. aastal korraldati minu ettepanekul vanalinna päevad moto all "600 aastat Mustpeade vennaskonda". Linnavalitsuses arvati, et kuna ma niikuinii esinen linna ajalooa seotud üritustel, siis ma võiksin ka ajalooliselt välja näha. Tookord oli vanalinna päevade korralduskomiteel ainult üks hõlst ja barett. Siis tellitigi mulle see heeroldi kostüüm. See tehti valmis [linnateatris](#) ja kannan seda siiani, kuigi lõvid selle peal on hakanud natukene narmendama. Peangi just minema [linnateatrisse](#) lõvide remonti. Ühel on saba lahti, teisel käpp kulunud... Selles mõttes on mul erilaadne tegevus, mida ühelgi teisel ei ole – käia lõvide remondis.

Jah, need moodsast kilematerjalist lõvid seal kuldse kanga peal on sinna liimitud ja kui ma istun või kedagi kallistan, siis kipuvad nad liimist lahti tulema.

Kuidas teist sai üks parimaid vana Tallinna tundjaid? Olete teinud endale selgeks vanalinna iga maja loo. Töökohustused pole seda teilt ju nõudnud.

Ma olen kolmanda põlve tallinlane. Minu vanavanemad elasid siin juba 19. sajandi lõpul.

Töö juures ei nõutud seda küll, jah. Aga ma olen kolmanda põlve tallinlane. Minu vanavanemad elasid siin juba 19. sajandi lõpul.

Tõsi, minu kasuisa oli pärast sõda teemeister Keilas, nii et ma

käisin viiendast klassist kuni üheteistkümnendani Keila keskkoolis. 1964. aastal õppisin viimasel kursusel kunstiajalugu. Siis saadeti mind Kadrioru lossi ehk Tallinna kunstimuuseumi praktikale ja ka tööle.

Siis ma otsustasingi, et teen endale selgeks Tallinna vanalinna maja-majalt ning loen läbi kõik, mis on Tallinna ajaloo kohta kirjutatud eesti, vene ja saksa keeles. Alguses mõtlesin küll kirjandust, aga pärast võtsin ette ka arhiivimaterjalid. Niimoodi ma siis käisin majast majja ja õuest õue. Toona olid hoovid lahti ja pääses vabalt trepikodadesse. Võisin isegi üles pööningule minna. Rääkimata veel ametiruumidest, mida võis külastada. Ma tegin seda enda lõbuks. Ja siis hakkasid kolleegid aeg-ajalt midagi küsima, tegin neile siis ka ekskursioone, samuti näitasin igasuguseid huvitavaid kohti oma tuttavatele ja tuttavate tuttavatele. Niimoodi sain ma giidiks, ebaametlikult ja hobi korras. Käisin ka linnamuuseumi kodu-uurijate ringis.

1984. aastal pandi mulle ette hakata vanalinna muinsuskaitse klubi presidendiks. Alates kolmandatest vanalinnapäevadest kutsuti mind ka nende korralduskomiteesse. Ma olin seal oma parkümmend aastat ja nõustan praegugi konsultandina. See sidus mind vanalinnaga. Pean ennast ikka vanalinnapäevade halliks kardinaliks. Kogu aeg on arutletud nende probleemide üle, et Tallinn on küll vana kindluslinn, aga kas ka mugav elukeskkond ja Põhjala linn.

Kas Tallinnas võiks kehtida turismimaks, nagu paljudes teistes tuntud reisisihtkohtades? Kruiisituristid ju väga palju raha Tallinna ei jäta.

Nende kohta öeldakse jah, et neljakümne dollari turistid. Ma olen seda juba vist nelikümmend aastat rääkinud, et linnas võiks olla kehtestatud turismimaks. Millegipärast on hotellide liit selle vastu. Aga samas mingi euro või paar ei laastaks ju kedagi. Seda raha saaks kasutada vanalinna hooldamiseks. Vaadake, kui palju need turistide hordid kulutavad uksi ja põrandaid. Muust rääkimata.

Selle pärast peaks neid natuke koorima küll. Maksust järjest rohkem räägitakse, aga tegudeni pole veel jõutud. Loodame, et jõutakse veel minu eluajal.

Mida oleks vanalinnas veel vaja, et seal korda hoida?

Ratsapolitsei vanalinnas oleks tore.

Korra hoidjaid on vaja. Oletame, et välismaalast röövitakse.

Tõmmatakse ära kott või kallis fotoaparaat. Siis lähim

politseijaoskond asub Sõle tänaval. See on ju absurdne!
Vanalinnas pole ühtegi politseipunkti ega liigu ka politseinikke. Ja mupot muidugi ka ei näe. Mõned aastad tagasi oli küll selline tore vaatepilt, et kaks politseinikku ratsutasid hobuse seljas. Nad võiksid nüüdki olla. Ratsapolitsei vanalinnas oleks tore. Millised on teie pilgu läbi kolm kõige väärtuslikumat ehitist vanalinnas?

Kirikud ja kloostrid on ühiskondlikest hoonetest ikka kõige markantsemad. Ja minu meelest on kõige markantsem ehitis meil Oleviste kirik. Siis tuleb raekoda – viimane gooti raekoda Põhjalas. Kolmandaks raeapteek – Euroopa vanim samas kohas tegutsev apteek. Need ma võtaksin tallinna esikolmikusse. Tallinnal on see võlu ka, et kui sa lähed mingisse hoonesse, kus on mõni ruum 15. sajandist ja järgnetavtest stiilidest kuni juugendini välja, siis sa naudid seda keskkonda. Ja siis lähed nagu elumängus sellesse ajastusse sisse.

Osades hoonetes on väga erinevate ajastute märke. Mind võluvad ruumid ja ruumis olevad detailid. Samas ma püüan endale ette kujutada ka, kuidas elasid need inimesed seal ruumis. Huvitav on see, milline oli nende maailmavaade, mida nad uskusid, mida nad ebausuks pidasid, kui palju nad kirikus käisid. Ja milliseid rõivaid nad kandsid ja kuidas nad siis suhtlesid. See on ju kultuurilugu ja see on mind köitnud samavõrra kui müürid, kujud ja pildid.

Milline on teie lemmikpaik vanalinnas?

Mulle meeldib istuda reakoja võlvide all, sest siin on baar Kolmas Draakon, kus on väga hea kohv, väga hea punane vein ja suurepärased pirukad, eriti põdraliha pirukad. Ja sees võib tunda end tõesti nagu 15. sajandis. Aga väljas reakoja kaaristu all istudes on see eelis, et vaatad ringi, näed hooneid ja torne ja ligimesi. Siin liigub igasugust rahvast – muulasi, puulasi ja tohtlasi, keda on niisama huvitav vaadata. Mõned astuvad ka juurde ja teevad juttu. Mul on huvitav nendega rääkida, mõnigi kord on see arendav ja tore. Selliseid tüütuid ligi astujaid on mõnikord ka.

Hakkasin kohvikus käima juba viieaastaselt koos vanaemaga, näitleja Betti Kuuskemaaga. Mulle olid kõik meie vanalinna kohvikud tuttavad. Neis kohtas intelligentseid inimesi, kellega sai suheldud. Perekonnainimesena ma enam niisama mööda kohvikuid kondamas ei käi. Samas tuleb ette, et olen reakojas esinenud. Või olen tutvustanud vanalinna nii Kohila

naispensionäridele, kui Rootsi kuningapaarile. Siis lõõgastuseks astun enne kojuminekut raekoja võlvide alt läbi ja puhkan natuke jalga ja vaimu.

Samas leiame abikaasaga, et kodus on kõige mõnusam süüa. Meie üks perekondlik rituaal on koos kaerahelbe pudru söömine, mida mina valmistan ja juurde joome kohvi.

Räägitakse, et ükskõik kus Tallinnas labida maasse lööd, ikka tuleb midagi huvitavat välja. Kas midagi on välja kaevamata, mis vajaks tingimata uurimist?

Lugu on ju tõesti niimoodi, et Tallinnal on aja jooksul tekkinud paks kultuurkiht. Ja Harju tänaval, üllatus-üllatus, tuli umbes kahe ja poole meetri sügavusel esile palkidest puitsillutis. Kunagi oli seal madal soine ala. Aga üle kahe ja poole meetri sügavusest tuleb keskaeg välja! Raekoja platsil on siis sama lugu, keskaeg on jäänud sügavale maa alla. Tavaliselt tulevad asjad välja kanalisatsioonitöödel kraavide kaevamise puhul. Siis satutakse jälle millegi peale. Aga samas, nojah, süstemaatilisi kaevamisi ... (Laiutab käsi.)

Nende tegemiseks ei jätku raha?

Nojah. Aga samas võiks väiksemas mastaabis vaadata ehitiste alla. Näiteks Pühavaimu kirikus katab uus põrand vana ja me ei tea, kas seal vanu hauaplaate või midagi niisugust üldse ongi. Ja samas on ka iga kinnistu õuel tehtavad mingisugused kaevamised. Need oleksid tänuväärised ja annaksid mingisugust materjali eelkõige hoonete endi kohta. Saaksime teada nende majade rajamise ja seotuse kohta muu linnaeluga. Samal ajal mingeid elamise jääke mitmesuguste esemete ja materjalide näol. Kõik see kulub ajaloo mõistmisel ära ka linnaelu muuseumi jaoks.

Toompeal asus ikka kunagine, ilmselt viikingiaegne eestlaste linnus, kuid selle kohta on meil praegu äärmiselt vähe materjali. Võib-olla oleks üks esimesi kohti, mida mina laseksin kaevata, Piiskopi aed Toomkiriku juures. Huvitav, kas seal tuleb välja ka mingisuguseid muinas-Eesti linnuse jäänuseid? Ja kaugele see kultuurkiht seal ulatub? Toompeal asus ikka kunagine, ilmselt viikingiaegne eestlaste linnus, kuid selle kohta on meil praegu äärmiselt vähe materjali. Need, kes väidavad, et seal polnudki muinasajal mingit linnust, oli vaid pühakoht, mingi potilaadale oma lapsiku jutuga. Henriku Liivimaa kroonikas on sulaselgelt öeldud, et taanlased lammutasid eestlaste linnuse ja hakkasid seal uut ehitama. Ja teatavasti ei hakanud nad seda ehitama

Tõnismäele. Me ju teame küll, kuhu nad seda ehitama hakkasid! Muinsuskaitse on kiivalt hoidnud meie muistiseid ja au neile selle eest. Aga kas mõnikord oleme varemete hoidmisel liiale ka läinud? No näiteks, kas Pirita kloostriks võiks ehitada uue katuse?

Me oleme muidugi harjunud, et Pirita on varemekompleks. Osa sellest, linnapoolne munkade ja preestrite kompleks on isegi veel välja kaevamata ja teisest küljest Pirita kloostrikirik ka. Uus katus – see on muidugi mõneti vaieldav. See jätab ikkagi uue arhitektuuri mulje. Ja siis võib see takistada vana gooti arhitektuuri esile tulekut. Aga teisest küljest, kui on juba katus, peaks kasutusväärtuse tõttu ka aknad tegema ja panema sisse kütte ja ventilatsiooni. See oleks üsna kallis lõbu. Muidugi, ega ta nii kalliks ei läheks, nagu uue ooperiteatri ehitamine.

Ausalt öeldes, mina ei protesteeriks selle kloostri uue katuse vastu, kuigi osa mu kolleegide seda teevad. Mina olen nõus vana aja ja moodsa aja teatud kompromissiga.

Mainisite ooperiteatri ehitamist. Kas see tuleks teha vana maja külge või mõnda teise kohta?

Ooperiteater võiks tulla näiteks sadamasse, mis oleks minu meelest väga soovitatav meie Estonia teatri arenguks. Mitte mingil juhul praeguse teatri külge.

Aga mida ette võtta Harju tänava tühja kohaga, kus praegu on kellegi kartulimaa ja tagapool liuväli?

Ma leian, et seal tuleks ehitada vanade kinnistute alusmüüridele, mis on seal kõik olemas, samas mahus hooned, kattes need katusekividega. Ja samas võiks neis sees olla igasuguseid moodsaid lahendusi nii palju kui kulub. Osa hooneid võiks olla tänava pool ka vanade fassaadidega, ehitatud paest või tellistest. Aga teha Harju tänavale klaasist ja plekist maju nagu on MUBA kool – suur tänu, ei!

Tallinna õitseageg jäi keskaega, mil rikka hansalinna kaubandus käis täistuuridel. Mis oli teie vaates sel ajal head, mida tuleks meeles pidada?

Hea oli see internatsionaalne avatus igas suunas. Meie Tallinn kuulus ikka 20 õitsvaima hansalinna hulka Euroopas. Suhtlus käis iga ilmakaare suunas. Ja siia tuli igast kandist kaupu, inimesi ja raha. See aitas kujuneda olukorral, et ka kultuurimõjutused jätsid oma jälje Tallinna ellu. Nii et kui me praegu võõrustame siin peaaegu igast rahvusest külalisi, siis võime neile öelda, et ka sinu esivanemad on siin meie linnas

saanud hakkama selle või tollega.

Näiteks võib hispaanlasele öelda, et üks sinu esivanem Saragossast tegi meie linna esimese kohviku, ja näidata talle seda maja.

Venelasele võib öelda, et tsaar Peeter lasi siia ehitada Itaalia stiilis suvelossi, ja Katariina lasi ehitada kubernerile Toompea lossi, milles töötab praegu meie riigikogu. Oma jutte jätkub ka mitte ainult suurte rahvaste esindajatele, vaid ka teistele, olgu nad siis lätlased, norralased, hollandlased või kes tahes. See on küll positiivne minu meelset.

Kas meie minevikus oli ka midagi taunimisväärset, mida peaks unustama?

Kui vanasti olid suurtükid kõige hirmuäratavamad relvad, siis tänapäeval on need palju hävitavamad, ja seepärast tuleb meil rahu hoida tugevamalt kui kunagi varem ajaloos.

Halb oli see, et me oleme asunud nii strateegilistel kaubandus- ja sõjateedel, et Tallinnal on nagu rikkal ja ilusal pruudil olnud palju vägivaldseid kosilasi läbi aegade. See on toonud kaasa väga palju sõdasid ja nendega kaasnevaid hädasid. Siin on nähtud nälga ja haigusi – katku ja mida kõike veel.

Kui vanasti olid suurtükid kõige hirmuäratavamad relvad, siis tänapäeval on need palju hävitavamad, ja seepärast tuleb meil rahu hoida tugevamalt kui kunagi varem ajaloos. Ohud on nüüd palju suuremad.

Kuna olen näinud lähedalt Niguliste üles ehitamist, siis on mul see sõjahirm palju suurem kui teistel inimestel. Aga ma siiski loodan, et ka Venemaal rahva terve mõistus ikka pikapeale võidab idiotismi ja pöörduakse tagasi niisuguse rahvusvahelise suhtluse juurde, kus üksteisele naeratatakse kõigepealt ja siis aetakse asju, mitte ei tapeta inimesi. Aga kui läheb nii hulluks, et Eestit hakatakse pommitama, siis... (Tõstab käed püsti ja vangutab pead.) Aga ega mina ei põgeneks kuhugi. Mina olen siin. sündinud ja siin ma ka suren.

Kuidas nägi Tallinna elu välja võrreldes teiste hansalinnadega?

Olid siin reeglid rangemad või koguni vastupidi – vabameelsemad kui mujal?

Üks asi on meie ajaloolastel kuidagi kahe silma vahele jäänud. 1370. või 1373. aastal võttis Tallinna raad vastu sellise määruse, et kui keegi ostis puumaja, siis ta pidi selle nelja aasta jooksul asendama kivimajaga, muidu see maja võõrandati. Ja oli kirjas, et ta võib seda neli aastat kasutada Jus Estonicum alusel. Jus

Estonicum – see on Eesti õigus. See tähendab, et lisaks saksa kommetele ja nendest pärinevale õigusmõistmisele, olgu need siis linnaõigused või tavaõigus, mis olid kirja pandud, oli ka Eesti õigus, mis jäi aga kirja panemata. Ja selletõttu me ei tea, millised eriõigused või vabadused olid eestlastel võrreldes saksa kolonistidega.

Aga meil oli niisiis ka teatud eesõigusi. Näiteks ka see, et Tallinna sadama paadimehed olid eestlased. Nad olid ka tolliametnike ülesannetes, lossisid ja laadisid laevu. Nemed ajasid sadama asju ja hoidsid seal korda ilmselt vanadest viikingiaegsetest traditsioonidest lähtudes. 1506. aastal koostasid nad uut põhikirja ja selles oli punkt, et nende vennaskonda ei tohi kuuluda ükski sakslane. Raad sellega ei nõustunud ja see punkt ei läinud läbi. Aga fakt, et mingil erialal eestlased hoidsid kokku ja leidsid, et neil on ainuõigus, näitab, et ega eestlaste olukord polnudki nii hull, nagu osa ajaloolasi kipub rääkima.

Nojah, linna õhk tegi vabaks, nagu on kogu aeg öeldud.

Talupojad ju selleks tuldkin linna, et pääseda mõisa orjamisest.

Kui palju neid talupoegi võis üldse olla, kes linnas vabaks said?

No kui see huvitab, siis tuleks hakata uurima Tallinna kodanike raamatuid. Seal on kõik kirjas, kes võeti kodanikuks. Aga asi on selles, et kõik polnud täiskodanikud, osa olid kaaskodanikud.

Balthasar Russowi äsja uuesti ilmunud kroonikas on juttu sellest, et 1535. aastal tuli siia ordumeister von Plettenberg ja mõisnikud kaebasid talle, et talupojad jooksevad linna. Moodustati komisjon, mis töötas kakskümmend aastat.

16. sajandil oli ikka massiliselt talupoegi, kes tulid linna.

Meenutan siinkohal sedagi, et 1550. aastal oli Tallinnas umbes seitse ja pool tuhat elanikku. Kõige rohkem oli nende seas eestlasi – ligi neli tuhat. Sakslasi oli ainult 200 ja ülejäänud olid rootslased, soomlased ja näpuotsaga teisi.

Millal on ajaloo vältel eestlaste osakaal tallinlaste seas kõige suurem olnud?

Kahjuks kõikide aegade kohta pole nii täpseid andmeid, nagu oli 16. sajandi keskel. Rahvust oli siiski keskaegses linnas raske määrata, seepärast pole ka meil iga ajastu kohta selgeid andmeid.

Küllike Kaplinski on kirjutanud raamatu “Käsitöölised Tallinnas”, seal on analüüsitud ka rahvusküsimust. Mõnede inimeste puhul on võimalik rahvust määrata. Näiteks kellel on paganalikud

eesnimed, mitte saksapärased. Mõnel on ka lisanimed, mis viitavad nende päritolukohale. Von Kegel näiteks viitab Keilale ja nähtavasti eestlasele. Niisuguste nimede puhul võis oletada, et see on sellest kohast linna tulnud talupoeg. Aga osal eestlastel olid ka juba kristlikud nimed. Näiteks Johannes ja selle tuletised Jaanid ja Jörgid ja Jensid. Niisiis ei ole võimalik mainitud nimede järgi tuvastada, mis rahvusest keegi oli.

Andmed muutuvad paremaks jälle 19. sajandil. Talupojad pääsesid pärisorjusest ja seoses industrialiseerimisega hakkas taas maainimesi linna tulema. 1870. aastal oli Tallinnas 27 000 elanikku, 1913. aastal ületas elanike arv juba 100 000 piiri. Nii et 20. sajandi alguses oli Tallinnas ikka rõhuv eestlaste ülekaal. Sakslasi oli kusagil nelja protsendi ringis ja venelasi veel vähem. Juba 1904. aastal võtsid eestlased Tallinna raes jämedama otsa enda kätte.

Millised olid kõrgemad positsioonid, mida eestlastel Tallinnas õnnestus saavutada keskajal ja varasemal uusajal?

Kanuti gildil näiteks oli määrus, millega ei lubatud võtta eestlastest õpipoisse mõnedesse ametitesse. Isegi külla ei tohtinud eestlasi kutsuda.

No selles osas olid jah piirangud. Kanuti gildil näiteks oli määrus, millega ei lubatud võtta eestlastest õpipoisse mõnedesse ametitesse. Isegi külla ei tohtinud eestlasi kutsuda. Kujutage ette! Aga ikkagi esines seal eesti nimesid. Kuigi suurgild oli saksakeelne ja raad ka, ainult suurgildi liikmed said raehärradeks, leidub ka raehärrade seas mitmeid eesti perekonnanimega mehi. Need olid siis ilmselt saksastunud eestlased, eesti juurtega tegelased. Olen märganud ka vähemasti ühte Eestimaa piiskoppi Tallinnas, kes pidi olema ilmselt eesti päritolu. Nii et eestlased jõudsid ikkagi juhtivatele kohtadele ka, aga neid ei olnud palju. Suurem osa eestlasi jäi kesk- ja alamkihti.

Aga mõned suutsid oma päritolu nii varjata, et tundusid kõigile juba sakslastena, nende jälile me ei jõua kunagi.

Mulle meenub üks pärimus, et millalgi üks riigisakslane napsitas öösel baltisakslasega, ja kui baltisakslane oli juba päris jökkis, siis sõandas ta riigisakslasele pihtida, et tunnistab nüüd üles midagi hirmsat. "See on meie perekonnaga seoses," lisas ta. Riigisakslane mõtles, et kuuleb nüüd mõnest pangaröövist või roimast, aga baltisakslane lausus: "Tead, minu isa oli eestlane." Jah, mõelda, kui õudne! (Naerab.) Oli prestiižsem omandada

saksa keel, siis said sotsiaalsel redelil tõusta ja sulanduda kõrgematesse kihtidesse kui see, millest sa pärinesid.

Nõukogude aastakümnetel taheti samuti suur osa vanalinnast maha lammutada ja teha laiad tänavad ning nende äärde ilmetud majad. Kas peame vanalinna säilimises olema tänulikud ka vaesematele aegadele?

Üks moto, mida mina ikka tsiteerin, on see, et mõõdukas vaesus on parim konservator ühe ajaloolise linna jaoks. Siis ei jätku vahendeid, et teha suuri promenaade ja nende äärde kõrgeid majakolosse. 1962. aastal oli üks arhitekt, kelle venekeelne dissertatsioon on mul veel riulil alles. Ta väitis, et Tallinna vanalinn on piisavalt lagunenu, et oleks mõtet 80 protsenti sellest lammutada ja ehitada selle asemel kuue- kuni kaheksakordseid büroo- ja eluhooneid laiade bulvarite äärde. Üks nõudmine oli, et Balti jaamast peaks lai otsetee viima kaubamaja juurde. Ja viiendikule vanalinnast oleks siis halastatud. See tekitas vaidlusi, mida mina üliõpilasena lugesin. Ja viimaks otsustati, et vanalinn ikkagi jääb ja pisitasa hakkame seda korda tegema. Aga kuna toona nõukogude süsteemis ühiskondlike hoonete jaoks raha leiti, aga elamufondi jaoks mitte, siis moodustati vanalinna elamuekspluatatsiooni valitsus. Muide, mida see ekspluatatsioon tähendas? Ilmselt – kasuta, kuni kokku kukkumiseni, ära remondi. Siis soovitas linnavalitsus asutustele ja suurtele ettevõtetele, kes tahtsid vanalinna oma külaliskorterid sisse seada, viia elanikud vanalinnast välja kas Mustamäele, Lasnamäele või Õismäele.

Siis oligi niimoodi, et kui kuuekümnendate aastate keskpaiku oli vanalinnas veel 15 000 elanikku, siis neist jäid alles vaid mõned tuhanded. Praegu on ainult kolm tuhat. See on selle protsessi tulemus, mis omal ajal suure hoo sisse sai.

Kui palju võiks vanalinnas asukaid olla, et see poleks ainult kontorite ja kõrtside koht?

Demograafid on väitnud, et Tallinna suuruse linna vanalinna osas võiks olla viis tuhat elanikku.

Vanalinnapäevade konverentsidel on seda palju arutatud.

Demograafid on väitnud, et Tallinna suuruse linna vanalinna osas võiks olla viis tuhat elanikku.

Kui oleks seal nii palju, nagu see soovitus ütleb, siis poleks õhtuti see paik välja surnud, akendes oleks valgust ja tänaval liikumist ning igasugused pätid ja röövlid ei võtaks seal võimu enda kätte. Säiliks elanike endi sotsiaalne kontroll. Ja neist alla

kolmest tuhandest, kes on küll elanikena kirjas, on paljud omanikud hoopis välismaalased ja käivad siin ainult paar korda aastas. See pole hea.

Eestis ei müüda massiliselt mitte ainult maju, vaid ka maad välismaalastele. Ja see ei ole samuti hea.

Ometi, ega kõik meie oma inimesed ka vanalinna omandisse heaperemehelikult pole suhtunud. Ikka on veel näotuid, suisa lagunened maju.

Mulle näib, et siin aitab ainult see, kui saaks niisugustelt omanikelt, kes oma majade eest hoolt ei kannu, majad lihtsalt sundvõõrandada. See võiks olla palju lihtsam protseduur, kui on praegu.

Omanikelt, kes on nagu koer heintel, et ise ei söö ja teistele ka ei anna, tuleb majad lihtsalt ära võtta.

Linn peaks ka rohkem vaatama, et poleks nii palju neid merevaigu ja matrjoškade poode. Samuti niisuguseid külaliskortereid, kus käiakse ainult pummeldamas ja pidu pidamas. Kui vanalinnas oleks rohkem elanikke, oleks seal ka rohkem neid teenindavaid kauplusi, töökodasid ja muid selliseid asutusi. Näiteks pagaritöökodasid, kus küpsetatakse oma saiu ja tehakse originaalseid koogikesi.

Ja veel – Tallinna vanalinnal peaks olema eraldi põhimäärus, mille järgi oleks vanalinn eraldi administratiivüksus, sest sealseid olud, vajadused ja nõuded erinevad muust kesklinnast, rääkimata kogu ülejäänud Tallinnast. Tal on ju UNESCO maailmapärandi staatus, see peaks andma võimaluse käsitleda seda linna piirkonda omaette.

Kas teie omaaegsest Tartu ülikoolist piisas, et saada päriselt kunstiajaloolaseks?

Ülikooli õppejõud jagunesid kaheks. Ühed olid puhtalt ideoloogilised tegelased, mõned aga tegelesid siiski korralikult eralaste teadmiste edasiandmisega. Nagu näiteks Voldemar Vaga ja veel mõned. Nad julgesid ka väljendada lausa oma põlgust sotsialistliku realismi vastu ning rääkisid maailmas valitsenud kunstivooludest. See kunstiajaloo osa oli muu punase jama kõrval Tartu ülikoolis siiski väga korralikul tasemel. Aga seda oli vähe ja selle tõttu pidin pärast ülikooli lõpetamist ennast täiendavalt harima hakkama.

Õppisin maailmakunsti tundma põhiliselt Ermitaaži baasil ja eks Eestis vaatasin ma kõiki näitusi siin Tallinnas, et end harida. Mul kulus kümme aastat, kuni ma jõudsin selle tasemeni, et võisin

enda kohta öelda: nüüd olen ma professionaalne kunstialaloolane. Siis ma olin avaldanud oma esimesed uurimused Kadrioru lossi ja pargi rajamise kohta. Töötasin seda uurimust ette valmistades ka Moskva, Leningradi ning Tallinna ja Tartu arhiivides.

Tallinnas on justkui kaks vastandlikku arusaama. Ühed inimesed seisavad vanalinna puude eest ja teised müüride ja vaadete eest. Teie olete öelnud, et valite igal juhul majad. Miks see nii on?

Puudest on mulle kõige armsam tamm, mille mu vanaisa istutas Haapsallu ja mis on praegu peaaegu 20 meetri kõrgune. Aga vanasti ei arvestatud sellega, et puud kasvavad väga suureks. Ja linnas on nii, et puu juured lõhuvad majade vundamenti. Juured on niisama laiad kui puu võra, mille pealt saab vaadata, kas ta on ohtlik. Linnas tuleb need ohtlikud puud maha võtta, olgu ta nii elujõuline kui tahes.

Paljud puude kaitsjad on mulle öelnud, et ma olen barbar. Paljud puude kaitsjad on mulle öelnud, et ma olen barbar. Aga see on minu kui kunstiajaloolase kohustus sellistele asjadele tähelepanu juhtida, et hooned ja arhitektuuripäränd ei saaks kahjustatud haljastuse tõttu. Haljastus võib natukene eemal olla ja tuleb vahet teha ka metsa- ja pargihaljastuse vahel. Praegu käib õnneks vanalinna haljasvööndi korda tegemine. Ja selles on üks punkt ka vaadete avamine. Vaated nii väljastpoolt vanalinnale kui ka vanalinna seest vaated teatud ümbruskonnale. Praegu on väga toredad vaated lihtsalt umbe kasvanud.

Milline on teie esimene lapsepõlve mälestus?

Minu esimene lapsepõlve mälestus oli see, et on päikeseline päev. Elasime toona Salme tänaval, mis siis veel sõja tänava nime kandis. Ema oli välja läinud ja vanaisa oli praadinud kartuleid. Istusime kumbki taburetil ja meie vahel oli veel üks taburet, millel oli praepann praetud kartulitega. Sõime vanaisaga neid kartuleid.

Vanaisa oli teatud mõttes ka minu elupäästja. 1944. aastal oli suur pommitamine, hävis vanavanemate kodu Õuna tänaval. Samuti Estonia teater, kus mu vanaema ja vanaisa ka kunagi töötasid. Minu isa oli saanud surma teispool Narva rinnet Saksa mundris võideldes. Ma olin aasta kolme kuune siis. Vanaema juhtis sõja ajal Rootsi saatkonna näiteringi. Ta sai piletid endale, vanaisale, mu emale ja mulle viimasele Rootsi minevale laevale.

Aga mu ema ütles, et tema ei tule.

Rahvast oli sadamas väga palju, vanaisa tegi näo, et ei pääse massist läbi ja tuli tagasi. Ta teadis, et minu ema oli saanud daamiliku kasvatusena, et ta oli kirjanduslike kalduvustega, jõukast perekonnast ega saa punase diktatuuri oludes hakkama. Ema on isegi öelnud, et kui vanaisa poleks tulnud tagasi, siis võibolla oleks ta isegi avanud gaasikraani. Aga kuna vanaisa toetas meid, siis jäime ellu.

1946 tuli vanaema ka tagasi Rootsist ühe esimese eestlasena ja elu hakkas mõnevõrra normaliseeruma. Vanaisa töötas artellis Presto, kus valmistati plastmassist pakendeid, taskulampide korpusi ja nõöpe. Ja minu lapsepõlve üks tegevusi oli puurida auke nõöpidele ja viilida siledaks taskulambi korpuste ääri. Aga vanaema saatis mind oma elu lõpuni ja hoolitses minu eest nagu ema. Vanaema, kellest jutt, oli Betti Kuuskemaa.

Mis teil veel on elus jäänud tegemata?

Mul on kirjatööd, mis on alles pooleli, ja on neid, mida pean veel alustama, aga räägime endest juba siis, kui õige aeg kätte jõuab! Ptu-tuu-tuu, äkki sõnan veel muidu ära!

Muinsuskaitse Seltsi asutaja

- Jüri Kuuskemaa on sündinud 25. oktoobril 1942 Tallinnas.
- Lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli kunstiajaloo erialal 1965. aastal.
- Töötas 1964. aastast Kadrioru kunstimuseumis, algul teadurina, hiljem kuraatorina. 1. veebruarist 2010 töötab Tallinna linnapea nõunikuna, tegeledes muinsuskaitse, vanalinna, arhitektuuri ja kultuuriga.
- Ta on rahvusvaheliselt hinnatud giid ja turismireiside juht. Avaldanud muinsuskaitse- ja ajaloo teemalisi raamatuid ning teinud raadiosaateid, sageli kirjutab arvamused ajalehtedesse.
- Kuuskemaa oli 1987. aastal Eesti Muinsuskaitse Seltsi (EMS) asutaja ning juhatuse liige.
- Kirjutanud teoseid Kadriorust, Tallinna legendidest ja käsitööstest jms.
- Pälvis 1980. aastal kunstnike liidu kunstiteadlaste aastapreemia, 1997 Tallinna teenetemärgi, 2001 Valgetähe IV klassi teenetemärgi, 2001 Prantsusmaa auleegioni rüütli tiitli, 2005 Saksamaa Liitvabariigi teeneteristi, 2007 Tallinna vapimärgi ning Madalmaade Kuningriigi Oranje-Nassau ordu ohvitseri tiitli. Kunstiajaloolase päev möödub muinsusudiseid uurides Kuuskemaa peab pidevalt olema kursis, mida kusagil

remonditakse või restaureeritakse.

Kuuskemaa sõnul on ta praegu rohkem vabakutseline.

“Mul ei ole enam nõunikuna linnavalitsuse hoones oma lauda ja arvutit, olen kodusel režiimil,” märkis ta. “Ma loen palju ja ka linna lehti. Pealinna ja kõik linnaosade lehed loen alati läbi. Et olla kursis nende praktiliste uudistega, mida ma ei saa näiteks kesklinna linnaosakogu koosolekutelt, kus ma ka käin. See on mul vajalik ka praktiliselt oma töös, sest kui mul on pühapäeval raadisaade Memoria, juba kolmekümnendat aastat muide. Seal pean ma rääkima linna muinsusudiseid, et mida kusagil remonditakse või restaureeritakse. Või kuhu eraldatakse raha ja kuhu mitte.”

Vahel astub Kuuskemaa sisse ka Raekoja platsil asuvasse linna muinsuskaitse osakonda. “Mõnikord tuleb vastu mõni ajaloolane või arhivist või restauraator, siis ma tihtipeale küsin, kas neil on mulle muinsusudiseid,” rääkis Kuuskemaa.